

בראשית רבה פרשה כב – הדור השני של האנושות

שיעור 4: קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה

הפסוקים הנדרשים:

(ח) וַיֹּאמֶר קִין אֶל-הֶבֶל אָחִיו וַיְהִי בְהִיּוֹתָם בְּשׂוּדָה וַיִּקַּם קִין אֶל-הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ:

(ט) וַיֹּאמֶר ה' אֶל-קַיִן אֵי הֶבֶל אָחִיךָ וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי:

(י) וַיֹּאמֶר מַה עָשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צוֹעֲקִים אֵלַי מִן-הָאֲדָמָה:

תַּמְשֵׁל-בּוֹ:

הדרשות

לפני הרצח – על מה היו מדיינין?

- 1 (ח) [ויאמר קין אל הבל אחיו] וגו' על מה היו *מדיינין אמרו: בוא
- 2 ונחלק העולם, אחד נטל את הקרקעות ואחד [נטל] המיטלטלין. דין אמר: ארעא דאת קאים דידי היא, ודין
- 3 אמר: מה דאת לביש דידי הוא, דין אמר: חלוש ודין אמר פרוח, מתוך כן ויקם קין אל הבל וגו',
- 4 ר' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי, שניהן נטלו את הקרקעות ושניהם נטלו המיטלטלין, ועל מה היו *מדיינין,
- 5 זה אמר: בתחומי בית המקדש ניבנה וזה אמר: בתחומי 'ויהי בהיותם בשדה' - אין שדה אלא בית
- 6 המקדש היך מה דאת אמר 'ציון שדה תחרש' (מיכה ג יב), מתוך כן ויקם קין וגו',
- 7 יהודה בר' אמר על חוה הראשונה היו *מדיינין, אמר ר' איבו חוה ראשונה חזרה לעפרה, ועל מה היו
- 8 *מדיינין, אמר ר' הונא תאומה יתירה נולדה עם הבל, זה אומר אני נוטלה וזה אומר אני נוטלה, זה אמר
- 9 אני נוטלה שאני בכור וזה אמר אני נוטלה שנולדה עימי. ויקם קין וגו'

*לפי כת"י פאריס ואחרים. בכ"י ותיקן ולונדון 'היו הדיינין אמורים/ אמודים'.

ויהרגהו

- 1 אמר ר' יוחנן הבל היה גיבור מקין, שאין תלמוד לומר 'ויקם' אלא מלמד שהיה תחתיו נתון. אמר לו שנינו
- 2 בעולם מה את הולך ואומר לאבא? -נתמלא עליו רחמים. מיד עמד עליו והרגו, מן תמן אינון אמרין טב
- 3 לביש לא תעבד ובישה לא מטי לך.
- 4 במה הרגו, ר' שמעון אומר בקנה הרגו 'וילד לחבורתי' (בראשית ד כג) - דבר שעושה חבורה, רבנין אמרין
- 5 באבן הרגו 'כי איש הרגתי לפצעי' (שם) - דבר שעושה פצעים.
- 6 ר' עזריה ור' יונתן בשם ר' יצחק נתבונן קין מאיכן שחט אביו את הפר 'ותיטב ליי' משור פר' (תהלים סט לב)

- 7 ומשם הרגו [ממקום הצואר] וממקום הסימנין. ר' יהושע בשם ר' לוי כתיב 'חרב פתחו רשעים' (שם לז יד)
- 8 - זה קין, להפיל עני ואביון (שם שם) זה הבל, חרבם תבוא בלבם (שם שם) - נע ונד תהיה בארץ.

לאחר הרצח: ארבעה משלים

- 1 (י) [ויאמר י"י אל קין אי הבל] וגו' לאיפרכוס
- 2 שהיה מהלך באמצע פלטיה, מצא הרוג אחד ואחד עומד עליו. אמר לו: מי הרג זה? אמר ליה אנא בעי
- 3 לך ואת בעי לי? אמר ליה: לא אמרת כלום. לאחד
- 4 שניכנס לגינה וליקט תותין ואכל, והיה בעל הגינה רץ אחריו, אמר ליה מה בידך, אמר לו ולא כלום, והרי
- 5 ידיך מלוכלכות, כך 'קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה'.
- 6 לאחד שנכנס למרעה וחטף גדי והפשילו אחריו, ובעל המרעה רץ אחריו, אמר לו מה בידך, ולא כלום,
- 7 אמר לו והרי מפעה אחריך כך 'קול דמי אחיך צועקים אלי'.
- 8 ר' יודן ור' חונא ורבנין. ר' יודן אמר 'דם אחיך' אין כתיב אלא 'דמי' - דמו ודם זרעו. ר' חונא אמר 'אם לא
- 9 את דם נבות ואת דם בניו' אין כתיב כאן אלא 'דמי' (מלכים ב' ט כו) - דמו ודם זרעו. רבנין אמרין 'וימת בדם
- 10 יהודע' אין כתיב כאן אלא 'בדמי' (דברי הימים ב' כד כה) - [דמו ודם זרעו].
- 11 אמר ר' שמעון בן יוחי קשה הדבר לאומרו ואי אפשר לפה לפרשו, לשני אתליטין שהיו עומדין ומתגששין
- 12 לפני המלך. אילו רצה המלך פירשן, לא רצה לפרשן - חזק אחר על חבירו והרגו, והיה צווח ואמר 'יבעי
- 13 דיני קדם מלכא' כך 'קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה'.
- 14 לעלות למעלה לא היתה יכולה שעדיין לא עלתה שם נשמה, ולמטה לא היתה יכולה שעדיין לא נקבר שם
- 15 אדם והיה דמו מושלך על העצים ועל האבנים.

מקורות מלווים:

1. נחמה ליבוביץ' / עיונים בספר בראשית, ירושלים תשכ"ז עמ' 28-29:

'ויאמר קין אל הבל אחיו'. זהו הדור השני. זה המעשה אשר קרה בין שני בני אדם. בין בני 'אדם' או בין בני האדם? וכך ידרשו רבותינו את המעשה הזה וכך יחפשו את המניעים הנפשיים למעשה בבראשית רבה כב - 'על מה היו מידיינים...!' מן העיון במדרש זה מתברר מיד, שלא בבני אדם הראשון עוסק מדרשנו, לא במקרה החד-פעמי הראשון של רצח אח את אחיו, אלא בשאלה הגדולה: מהו הגורם העמוק ביותר, סיבת כל הסיבות לרצון האדם לריב, למלחמה, להרג, לרצח אח את אחיו?

שלש הן התשובות הניתנות בדברי המדרש הנ"ל: הכלכלה, שאלת השלי והשלך... אמונות ודעות, הדת... המין, האשה.

אמת גדולה. אך האם זוהי אמת הפרק? כאמור, אין חז"ל עוסקים בשני אלה, בקין ובהבל בני אדם הראשון, אלא בבני האדם. ומפני שאין כוונתם כאן פרשנית, מפני שלא התכוונו לברר פשוטו של מקרא בתוך הקשרו, אלא לברר אמת

כללית גדולה לאורו של פסוק, לכן לא היה מתפקידם לקרוא פסוק זה ולברר שאלת 'על מה היו מדיינים' על סמך כל הנתונים הנמצאים בפרק.

2. מסכת סנהדרין פרק ד משנה ה

כיצד מאיימין את העדים על עדי נפשות. היו מכניסין אותן ומאיימין עליהן ... הוּו יודעין שלא כדיני ממונות דיני נפשות; דיני ממונות אדם נותן ממון ומתכפר לו דיני נפשות דמו ודם זרעיותיו תלויין בו עד סוף העולם שכן מצינו בקין שהרג את אחיו שנאמר 'דמי אחיך צועקים' אינו אומר 'דם אחיך' אלא 'דמי אחיך' - דמו ודם זרעיותיו. דבר אחר 'דמי אחיך' שהיה דמו מושלך על העצים ועל האבנים. לפיכך נברא אדם יחידי ללמדך שכל המאבד נפש אחד (מישראל) מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא וכל המקיים נפש אחת (מישראל) מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא...

3. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף מו עמוד א

משנה. כיצד תולין אותו? - משקעין את הקורה בארץ... ותולה אותו כדרך שהטבחין עושין. ומתירין אותו מיד, ואם לן עובר עליו בלא תעשה, שנאמר: לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו כי קללת אלהים תלוי וגו', כלומר: מפני מה זה תלוי - מפני שבירך את השם, ונמצא שם שמים מתחלל. אמר רבי מאיר: בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת: קלני מראשי, קלני מזרועי! אם כן המקום מצטער על דמן של רשעים שנשפך - קל וחומר על דמן של צדיקים.

שם, עמוד ב

... תניא, אומר רבי מאיר: משלו משל למה הדבר דומה - לשני אחים תאומים בעיר אחת, אחד מינוהו מלך ואחד יצא לליסטיות. צוה המלך ותלאוהו. כל הרואה אותו אומר: המלך תלוי! צוה המלך והורידוהו.

4. בראשית רבה פרשה עט [מילים בארמית תורגמו]

וַיְבֹא יַעֲקֹב שְׁלֹם עִיר שְׁכָם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בְּבֹאָהּ מִפְּדַן אֶרֶם וַיַּחַן אֶת פְּנֵי הָעִיר (בראשית לג יח)

...ר' שמעון בן יוחי עשה טמון במערה י"ג שנים הוא ובנו. אוכלים חרובים של גירודא עד שהעלה גופן חלודה. בסופן יצא וישב על פתח המערה.

ראה צייד אחד עומד וצד ציפורים. וכשהיה שומע בת קול אומרת מהשמים 'דימיס' - היתה בורחת, 'ספיקולה' - הוות ניצודה. אמר: ציפור מבלעדי שמים לא ניצודה, על אחת כמה וכמה נפש אדם. יצא.